

III. SPRAWOZDANIA I INFORMACJE

PROFESOR FRYDERYK-KARL BEIER
DOKTOREM HONORIS CAUSA UNIWERSYTETU
IM. A. MICKIEWICZA W POZNANIU

W dniu 9 V 1989 r. odbyła się uroczystość nadania doktoratu honoris causa prof. Fryderykowi Beierowi, profesorowi honorowemu Uniwersytetu Monachijskiego i dyrektorowi Instytutu Międzynarodowego Prawa Patentowego, Prawa Autorskiego i Prawa Konkurencji im. Maxa Plancka. Z inicjatywą nadania mu tytułu doktora honorowego wystąpiła Katedra Prawa Cywilnego UAM, a wniosek uchwaliła Rada Wydziału Prawa i Administracji oraz Senat UAM. Poparcie dla wniosku uchwały także senaty UJ i US.

Uroczyste wręczenie dyplomu doktora honorowego prof. Beierowi nastąpiło w ramach obchodów siedemdziesiątej rocznicy powstania UAM. Życiorys Doktora Honorowego przedstawił dziekan Wydziału Prawa i Administracji prof. dr hab. S. Stachowiak, a twórczość naukową prof. Beiera scharakteryzował promotor prof. dr Z. Radwański. Uroczystości, w której wzięli liczny udział pracownicy naukowcy Uczelni, wielu byłych studentów Maxa Plancka ze wszystkich niemal polskich uniwersytetów i PAN oraz studenci, przewodniczył Rektor UAM prof. dr hab. B. Marciniak. Prof. dr Beier wygłosił gorąco przyjęte przez zebranych przemówienie, w którym podkreślił bliskie więzi, jakie łączą od ponad ćwierćwiecza Instytut Maxa Plancka w Monachium z uniwersytetami polskimi.

Prof. Beier urodził się 9 IV 1926 r. w Berlinie w rodzinie kupieckiej. Przed ukończeniem szkoły średniej został zmobilizowany i skierowany na front. Wkrótce dostał się do niewoli brytyjskiej, w której spędził dwa ostatnie lata wojny (1944-1945). Po zakończeniu działań wojennych kontynuował przerwana naukę w gimnazjum i po uzyskaniu matury w 1947 r. rozpoczął studia prawnicze na Wolnym Uniwersytecie Berlińskim. Studia ukończył w 1950 r. i w tym samym roku zdał pierwszy, państwowy egzamin prawniczy. W latach 1950-1954 odbył praktykę referendarską i aplikację adwokacką w Berlinie Zachodnim. W 1954 r. zdał drugi państwowy egzamin prawniczy, uzyskując w ten sposób pełne kwalifikacje do pełnienia najważniejszych zawodów prawniczych. W tym samym roku przeniósł się do Monachium, gdzie został zatrudniony jako asystent na tamtejszym uniwersytecie w Instytucie Międzynarodowego Prawa Patentowego. Pracę doktorską na temat francuskiego prawa o znakach towarowych przygotował pod kierunkiem naukowym wybitnego znawcy prawa na dobrach niematerialnych prof. Ulmera. Obrona pracy doktorskiej odbyła się w 1960 r. Mając wówczas 34 lata wybrany został do składu rady naukowej Instytutu Międzynarodowego Prawa Patentowego, Prawa Znaków Towarowych i Prawa Autorskiego. W 1965 r. habilitował się na podstawie dysertacji poświęconej zasadzie terytorializmu w prawie o znakach towarowych i wkrótce po habilitacji został mianowany kierownikiem Katedry ochrony własności przemysłowej, prawa autorskiego i gospodarczego na Uniwersytecie Monachijskim. W 1969 r. został profesorem zwyczajnym.

Już od 1966 r. datuje się związek Profesora z Instytutem Maxa Plancka w Monachium. Wówczas został powołany na stanowisko współpracownika naukowego

instytutu. Po pięciu latach, a więc w 1971 r. wybrany został dyrektorem tegoż Instytutu. Natomiast od 1973 r. pełnił nieprzerwanie funkcję dyrektora wykonawczego tej jednostki badawczej¹.

W latach 1976-1979 prof. Beier pełnił obowiązki przewodniczącego Wydziału Nauk Społecznych i członka Senatu Towarzystwa im. Maxa Plancka. W 1981 r. dzięki jego staraniom doszło do utworzenia Międzynarodowego Stowarzyszenia dla Popierania Nauczania i Badań na Polu Własności Intelektualnej. Prof. Beier został wybrany pierwszym przewodniczącym tego stowarzyszenia.

Instytut kierowany przez prof. Beiera stał się największym w świecie centrum badań prawnoporównawczych w dziedzinie prawa własności intelektualnej. Instytut utrzymuje ścisłe związki ze Światową Organizacją Własności Intelektualnej z siedzibą w Genewie oraz ze wszystkimi liczącymi się ośrodkami naukowymi, zajmującymi się tą problematyką. O wymiarze tej współpracy niech świadczy fakt, że jej ramami objętych jest ponad 60 państw.

Profesor i jego współpracownicy byli zaangażowani w przygotowanie bądź opiniowanie większości aktów konwencji międzynarodowych z dziedziny prawa patentowego, autorskiego, prawa znaków towarowych i nieuczciwej konkurencji. Szczególnie doniosły był wkład Profesora w opracowanie Konwencji o patencie europejskim oraz Konwencji luksemburskiej o patencie EWG. Uczestniczył on także w pracach nad ostatecznym kształtem Konwencji o ujednoczeniu prawa o znakach towarowych EWG. Jest członkiem Komitetu Ekspertów Organizacji Współpracy Ekonomicznej i Rozwoju ds. wynalazków z dziedziny biotechnologii, członkiem komitetu doradczego Europejskiego Urzędu Patentowego i przewodniczącym wielu zespołów ekspertów.

Wśród krajów socjalistycznych Instytut Maxa Plancka z Monachium utrzymuje ścisłe więzi z ośrodkami naukowymi w Polsce, na Węgrzech, w Jugosławii i Chinach. Profesor Beier wykładał i brał udział w konferencjach naukowych w Związku Radzieckim, Polsce, Jugosławii, Chinach, Czechosłowacji, Bułgarii i na Węgrzech. Jest on członkiem korespondentem Akademii Nauk Słowenii.

Dowodem uznania autorytetu Profesora w skali międzynarodowej są liczne zaproszenia do wygłoszenia wykładów, kierowane przez czołowe ośrodki uniwersyteckie oraz organizatorów konferencji naukowych. Ogółem prof. Beier wygłosił ponad sto wykładów i referatów w ośrodkach naukowych Europy obu Ameryk, Azji, Afryki i Australii.

W 1986 r. otrzymał tytuł doktora honoris causa Uniwersytetu Uppsala w Szwecji.

Twórczość naukowa prof. Beiera obejmuje takie dziedziny, jak prawo o znakach towarowych i geograficznych oznaczeniach pochodzenia, prawo o nieuczciwej konkurencji i prawo patentowe. Jest on autorem lub współautorem ponad dwustu prac, w tym ponad dwudziestu opracowań monograficznych. Jego dzieła zostały przetłumaczone na kilkanaście języków (m.in. angielski, francuski, włoski, holenderski i japoński) i publikowane w ponad dwudziestu krajach.

Dorobek naukowy Doktora h. c wywarł znaczący wpływ na proces tworzenia jednolitego prawa własności przemysłowej i to zarówno w ramach konwencji uniwersalnych, jak i prac nad integracją europejskich ustawodawstw własności przemysłowej. Profesor Beier jest zwolennikiem integracji prawnej, traktując ją jako niezbędny instrument rozwoju handlu i międzynarodowej współpracy gospodarczej państw naszego kontynentu. Już w latach sześćdziesiątych dał się poznać jako zwolennik otwartej współpracy między państwami podzielonej Europy.

Jeśli idzie o współpracę w skali globalnej, Profesor Beier broni zasady asymi-

¹ Od wielu lat funkcję tę sprawuje wspólnie z prof. Schrickerem, drugim dyrektorem zarządzającym (geschäftsführende Direktor) instytutu.

lacji, tzn. traktowania przynależnych państw należących do Konwencji Paryskiej o Ochronie Własności Przemysłowej i Konwencji Berneńskiej o Ochronie Własności Literackiej w oparciu o zasadę wzajemności formalnej. Jest przeciwnikiem wprowadzania wymogu wzajemności materialnej, co powodowałoby uzależnienie przyznania ochrony cudzoziemcom od tego, czy ich państwa ojczyste przyznają zbliżone korzyści przynależnym państw, w których cudzoziemiec ubiega się o ochronę dla swego utworu lub wynalazku. Wymóg wzajemności materialnej stwarza ogromne, trudności dowodowe i umożliwia kilku krajom najbardziej rozwiniętym narzucanie swych modeli rozwiązań ustawodawczych pozostałym państwom.

Jednocześnie Profesor Beier opowiada się za rozszerzaniem uprawnień twórców nauki, techniki i kultury. Jego zdaniem postęp można osiągnąć na drodze doskonalenia dotychczas obowiązujących ustaw i konwencji. Proliferacja nowych typów praw podmiotowych grozi bowiem dezintegracją istniejącego systemu własności intelektualnej, a ponadto osiągnięcie porozumienia w skali globalnej na temat sposobu ochrony nowych typów form twórczości intelektualnej (np. programów dla maszyn cyfrowych czy układów scalonych) jest bardzo trudne.

Pierwsze prace Profesora Beiera poświęcone były prawu o znakach towarowych. W 1962 r. opublikował on monografię *Grundfragen des französischen Markenrechts*. W rok później ukazała się jego książka o ochronie geograficznych nazw pochodzenia². Wkrótce potem podjął on wraz ze swoimi nauczycielami E. Ulmerem i D. Reimerem pionierskie badania nad prawem o nieuczciwej konkurencji państw EWG³. Dzieła te doczekały się także wydań w językach francuskimi, włoskim i holenderskim.

W latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych prof. Beier zajmował się relacją między prawem o znakach towarowych i prawem antytrustowym Wspólnego Rynku oraz licencjami znaków towarowych⁴. Ważne miejsce w jego dorobku zajmują prace studyjne nad projektem jednolitego prawa o znakach towarowych EWG oraz glosy do orzeczeń Sądu Związkowego RFN w sprawie tzw. „wyczerpania” prawa do znaku towarowego, np. kazuśów Maja (1964) i Cinzano (1973). Autor wsparł swym autorytetem nowy kierunek wykładni, który opowiada się za zniesieniem przeszkód prawnych dla swobodnej cyrkulacji towarów opatrzonych znakiem towarowym w handlu międzynarodowym. Towar markowy legalnie wprowadzony do obrotu w państwie A może być bez przeszkód importowany do państwa B bez zgody właściciela takiego samego znaku obowiązującego na tym terytorium (B).

Równie doniosły jest wkład prof. Beiera do teorii i praktyki prawa patentowego. Składają się na to przede wszystkim prace poświęcone teorii ochrony własności przemysłowej, informacji patentowej, środkom prawnym stymulowania badań i prac wdrożeniowych, Konwencji o Patencie Europejskim oraz ochronie nowych technologii (np. rezultatów badań naukowych, wynalazków biologicznych i biotechnologicznych). Prof. Beier napisał wspólnie z K. Haertlem i G. Schrikerem komentarz do Konwencji o Patencie Europejskim oraz szereg studiów poświęconych Konwencji Luksemburskiej o patencie EWG, Konwencji Paryskiej oraz Konwencji o Międzynarodowej Współpracy Patentowej.

W kilku monografiach i studiach wyłożył swój punkt widzenia na temat założeń systemu patentowego, jego stosunku do prawa antytrustowego i wolności przemysłowej. Prof. Beier polemizuje ze stanowiskiem znacznego odłamu

² *Der Schutz geographischer Herkunftsangaben in Deutschland*, Weinheim 1963.

³ Por. np. *Das Recht des unlauteren Wettbewerbs in den Mitgliedstaaten der EWG*, München 1965.

⁴ Por. np. zbiór studiów — *Markenrechtliche Abhandlungen. Beiträge zur neueren Entwicklung des Warenzeichen, Ausstattungs und Herkunftsschutzes 1956-1985*, Köln 1986.

myśli ekonomicznej, a także poniekąd prawniczej, która poddaje w wątpliwość społeczną użyteczność monopolii patentowych i autorskich. Uznając potrzebę znalezienia równowagi między postulatami wolności przemysłowej i swobody konkurencji a ochroną wynalazków, prof. Beier jest zdania, że ograniczone czasowo monopole patentowe stanowią niezbędny instrument pobudzania wzrostu gospodarczego⁵.

Prof. Beier opowiada się za zniesieniem tradycyjnych ograniczeń w dziedzinie patentowania wynalazków biologicznych i biotechnologicznych⁶. Postuluje on przyznanie stosownej ochrony prawnej odkrywcom, których dorobek nie jest dotąd na ogół objęty żadnymi prawami wyłącznymi⁷. Proponuje on, aby autorom opublikowanych wyników badań naukowych przyznać roczny termin pierwszeństwa do ubiegania się o patent na wszelkie wynalazki wykorzystujące ujawnione odkrycie. Rozwiązanie to miałyby chronić odkrywcę przed wykorzystaniem jego twórczości przez każdego, kto obecnie może wyprzedzić go w wyścigu o patent, nawet jeśli taki konkurent posłużył się cudzym odkryciem przy dokonaniu swego wynalazku rozwiązującego konkretny problem praktyczny.

Prof. Beier jest również wybitnym znawcą obcych systemów własności intelektualnej. Wiele jego prac dotyczy prawa francuskiego, holenderskiego i włoskiego. Wśród publikacji prawoporównawczych znaleźć można studia nad prawem państw rozwijających się, a także prace analizujące rozwój ustawodawstwa w krajach socjalistycznych. Będąc zawsze gorącym zwolennikiem współpracy z państwami naszego regionu oceniał obiektywnie zarówno słabości, jak i zalety rozwiązań ustawodawczych w krajach socjalistycznych.

Wspomnieć wreszcie trzeba o wkładzie Profesora do prawa kolizyjnego. W 1970 r. na konferencji w Budapeszcie przedstawił on tezę, w myśl której, w razie gdy strony transgranicznej umowy licencyjnej nie dokonały wyboru prawa, kontrakt powinien podlegać prawu państwa licencjobiorcy, które stanowi z reguły centrum eksploatacji znaku towarowego lub wynalazku⁸. Pogląd Autora, który zakwestionował dominującą przedtem w Europie punkt widzenia wpływowej doktryny szwajcarskiej, opowiadającej się za właściwością prawa domicylu licencjodawcy (z reguły eksportera technologii) zdobył wielu zwolenników zarówno na Zachodzie jak i na Wschodzie Europy (m.in. w Polsce)⁹.

Przedstawiając sylwetkę prof. Beiera nie można nie wspomnieć o jego szczególnie przyjacielskim stosunku do polskich środowisk naukowych. Daje temu wyraz nie tylko w swych wypowiedziach, lecz przede wszystkim w konkretnych działaniach. W okresie sprawowania przez niego funkcji dyrektora Instytutu Maxa Plancka w Monachium, ośrodek ten ufundował kilkadziesiąt stypendiów dla ponad 40 osób z Polski. W ostatnim dziesięcioleciu stypendyści z Polski stanowią w tym instytucie najliczniejszą grupę narodową.

Jak to podkreślił Promotor w zakończeniu „Laudatio”: „Wszystko to w szczególności uzasadnia decyzję o nadaniu prof. Beierowi doktoratu h.c. Właściwie godność tę powinny nadać niemal wszystkie uniwersytety polskie. Jest to jednak niemożliwe. Dlatego niech nasza Uczelnia uczyni to w imieniu pozostałych polskich środowisk naukowych. Jest ona pierwszym uniwersytetem w Europie Środkowej,

⁵ Por. np. *Gewerbefreiheit und Patentschutz* (1979)

⁶ Por. np. *Biotechnology and Patent Protection — An International Review*, Paris 1985 (wspólnie z J. Strausem).

⁷ Por. np. *Der Schutz wissenschaftlicher Forschungsergebnisse*, Weinheim 1982 (wspólnie z J. Strausem).

⁸ F. Beier. *Die inter nationalerivatrechtliche Beurteilung von Veträgen über gewerbliche Schutzrechte*, w: *Internationales Wirtschaftsrecht*, pod. red. W. Holi i U. Klinke, Köln 1985, s. 287 - 303.

⁹ Por. S. Sołtysiński. *Choice of Law and Choice of Forum in Transnational Transfer of Technology Transaction*, *Recueil des Cours* 1986, s. 319 i n.

a drugim po Uniwersytecie w Uppsali, który w ten sposób uhonorował prof. Beiera Owe dwa doktoraty h.c. pochodzące z tak bliskich, a jednak odległych krajów symbolizują ową otwartość na Zachód i Wschód i dążenie Dostojnego Doktora do integracji europejskich ustawodawstwa dotyczących własności przemysłowej, z myślą o rozwoju współpracy gospodarczej wszystkich państw naszego kontynentu i to na równych sprawach".

Stanisław Soltyskiński

POCZĄTKI WYDZIAŁU PRAWA NA UNIWERSYTECIE POZNAŃSKIM (1919 - 1920) *

Kwestii utworzenia Wydziału Prawa nie można rozpatrywać w oderwaniu od spraw utworzenia całego Uniwersytetu. Trzeba więc wstępnie powiedzieć kilka słów na ten temat. Wobec ograniczonych ram niniejszej wypowiedzi, pominiemy zagadnienie Akademii Lubrańskiego, Kolegium Jezuitów, starania Sejmu Wielkiego Księstwa Poznańskiego, wystąpienie posła na sejm pruski Augusta Cieszkowskiego w 1850 r. w tej materii, działalność Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, którego roczniki i działalność edytorska świadczą najlepiej o roli, jaką odegrało ono w przygotowywaniu gruntu do utworzenia polskiego uniwersytetu w Poznaniu (już w 1913 r. uruchomiło ono szereg wykładów z różnych dziedzin wiedzy, przy czym uczestnicztwo w nich miało dwojaką postać. Słuchacze mogli bowiem bądź to uczestniczyć w nich całkowicie dobrowolnie, swobodnie¹, bądź też zgłaszali się do grupy uczestników zobowiązanych do kontrolowanego uczestniczenia w wykładach i do wykonywania na nich prac, co zbliżało te zajęcia do typu seminariów uniwersyteckich).

Sprawa utworzenia polskiego uniwersytetu postawiona została formalnie na początku grudnia 1918 r. Z takim wnioskiem wystąpili 6 grudnia polscy studenci z uniwersytetów niemieckich, których delegat uczestniczył w obradach Sejmu Dzielnicowego. Jego wniosek został przyjęty przez zebranych z entuzjazmem, przez aklamację. Pomimo tego dalsze losy wniosku napotkały opozycję i to aż z dwóch stron. Sejm Dzielnicowy wyłonił Naczelną Radę Ludową, w imieniu której działał Komisarjat NRL. Oba te organy obejmowały zasięgiem swego działania nie tylko Wielkopolskę, lecz cały zabór pruski, łącznie z Śląskiem i Pomorzem. I to było powodem powstania idei, by uniwersytet zorganizować nie w Poznaniu, lecz — dla wzmocnienia żywiołu polskiego — w Gdańsku. Ziemie zaboru pruskiego, nawet po militarnym zwycięstwie Powstania Wielkopolskiego, pozostawały pod względem formalnym nadal w granicach Państwa Pruskiego. Nadal działały tu urzędy i sądy niemieckie. Wcielenie Wielkopolski do Państwa Polskiego miało nastąpić dopiero w sierpniu 1919 r. Pomimo tego działacze wielkopolscy, nie czekając na prawne uregulowanie sprawy przynależności państwowej, uzgadniali swoje pociągnięcia z polskim rządem w Warszawie. W trakcie tych kontaktów w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego powstał projekt przeniesienia do Poznania Uniwersytetu z Lublina.

Zanim jeszcze powstały oba te kontrowersyjne pomysły, utworzony został 11 XI 1918 r. przy Poznańskim Towarzystwie Przyjaciół Nauk Komitet Organizacyjny Uniwersytetu Polskiego w Poznaniu. Przewodniczącym Komitetu został prof. dr Heliodor Święcicki (ginekolog), członkami zostali dr Michał Sobeski, ks. Stanisław

* Szczegółowe informacje dotyczące tego tematu znajdzie Czytelnik w opracowaniu J. Wąsickiego, *Wydział Prawa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza 1918-1989*. Część I, *Kronika Miasta Poznania* 1989, nr 4, s. 5 i n.

Kozierowski (historyk), a sekretarzem dr Józef Kostrzewski (archeolog). Zespół ten zbierał się co tydzień i zajmował się werbowaniem kandydatów na profesorów, głównie drogą korespondencyjną. Kopie tych listów przechowuje archiwum UAM¹. Bardzo energiczny Przewodniczący Komitetu nie ograniczał się do wysyłania zaproszeń do polskich uczonych przebywających na terenie Europy i Stanów Zjednoczonych, lecz osobiście szukał kandydatów w b. zaborach rosyjskim i austriackim. O ile stosunkowo łatwo było pozyskać kadre dla Wydziału Lekarskiego spośród lekarzy wielkopolskich, w czym wielka zasługa Wydziału Lekarskiego Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, o tyle znacznie trudniejsze było to zadanie, gdy chodziło o obsadę Wydziału Prawa. Dały tu o sobie znać skutki wieloletniej polityki kadrowej uprawianej przez władze pruskie, nie dopuszczającej Polaków do szkolnictwa nawet średniego, do sądownictwa i do urzędów administracji państwowej. W rezultacie 7 V 1919 r., gdy nastąpiło uroczyste otwarcie Wszechnicy Piastowskiej, skompletowana mniej więcej była kadra Wydziałów Lekarskiego i Filozoficznego. Natomiast Wydział Prawa rozpoczął swą działalność w dziesięć dni później, mając kadre nauczycielską złożoną tylko z czterech profesorów zwyczajnych i nadzwyczajnych i kilkunastu zastępców profesorów. Na dziekana tego Wydziału pozyskano profesora zwyczajnego Antoniego Peretiatkowicza z Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, ostatnio dziekana Wydziału Prawa w Lublinie, wykładającego encyklopedię i filozofię prawa, a od września 1919 r. naukę o państwie i prawie. Ze Lwowa również przybył, przeprowadzający tam swoją habilitację, cywilista dr Alfred Ohanowicz. Katedrę Prawa Rzymskiego otrzymał docent Uniwersytetu Jagiellońskiego Zygmunt Lisowski. Z tego samego Uniwersytetu wyszedł prof. Tadeusz Dziurzynski, wykładający proces cywilny. Historię prawa polskiego wykładał prof. Kazimierz Tymieniecki z Uniwersytetu Warszawskiego oraz dr filozofii, archiwista z Krakowa, Abdon Kłodziński. Brakowało wykładowców prawa administracyjnego, prawa międzynarodowego i prawa kanonicznego. Dla uzupełnienia luk zaangażowano jesienią 1919 r. kilku wykładowców spośród prawników praktyków poznańskich. I tak prawo handlowe zaczął wykładać dr Jan Sławski, proces karny — dr Stanisław Sławski, proces cywilny — dr Bronisław Stelmachowski, prawo karne — dr Witold Prądzyński, prawo administracyjne — dr Konrad Kolszewski, prawo spółdzielcze — profesor honorowy ks. Stanisław Adamski. Wykładowcy z tej grupy osób przechodzili na inne stanowiska z chwilą, gdy udało się zaangażować w ciągu roku 1920 dyrektora departamentu z Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Warszawie Stanisława Kasznicę, specjalistę od prawa administracyjnego, dra Józefa Bossowskiego dla prawa karnego oraz zaproszonego z Paryża dra Bohdana Winiarskiego na wykładowcę prawa międzynarodowego. Dr Romuald Paczkowski objął drugą Katedrę Prawa Cywilnego, a dr Edward Bobke Katedrę Prawa Kościelnego. W roku akademickim 1920/1921 przybył z Waszyngtonu dr Sułkowski i objął wykład z procesu cywilnego i prawa handlowego. Prawo karne wykładał również przez pewien czas Wacław Makowski z Uniwersytetu Warszawskiego. Z Paryża powrócił prof. Wasiutyński i objął drugą Katedrę Prawa Administracyjnego. Rok akademicki 1921/1922 przyniósł dalsze uzupełnienia kadry wykładowców w postaci powierzenia Katedry Filozofii Prawa drowi Czesławowi Znamierowskiemu, wykładów z prawa kościelnego ks. prof. Bronisławowi Żongołłowiczowi, prorektorowi Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, a po jego ustąpieniu ks. Janasikowi z Seminarium Duchownego w Poznaniu. Zajęcia z medycyny sądowej przejął dr Stefan Horoszkiewicz.

Do sekcji ekonomiczno-politycznej Wydziału Prawa zaangażowani zostali: prof. Brzeski z Uniwersytetu Jana Kazimierza, doc. Jan Rutkowski także z UJK oraz

¹ Opublikowane zostały w wydawnictwie *Źródła do dziejów Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu*.

doc. Edward Taylor z Uniwersytetu Jagiellońskiego. Z Paryża przyjechał dr Stefan Zaleski. Wykłady z ekonomii przejął dr Stefan Rosiński, szef Departamentu Przemysłu i Handlu w Ministerstwie b. dzielnicy pruskiej. Prof. Stanisław Pawłowski z Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie objął katedrę geografii gospodarczej, a naczelnik Wydziału Budżetowego Ministerstwa b. dzielnicy pruskiej, Marcin Nadobnik, podjął wykłady ze statystyki. Znakomity socjolog, prof. uniwersytetu w Chicago, Florian Znaniecki, objął Katedrę Socjologii w naszym Uniwersytecie. Historię dziennikarstwa wykładał prof. Marchlewski.

Z nielicznymi wyjątkami, cały ten młody i będący na ogół dopiero w początkowych stadiach kariery zespół naukowy nie posiadał początkowo cechy stałości. Jeszcze przez kilka lat następowały zmiany na stanowiskach profesorskich. Niemniej z inicjatywy dziekana Wydziału, prof. Peretiatkowicza, już w 1920 r. zaczęto wydawać organ tego wydziału, jakim jest do dziś kwartalnik Ruch Prawniczy i Ekonomiczny. Niektórzy z przyjętych wykładowców, jako zastępcy profesorów, zdobywali stopnie docenta i wyższe — profesorskie. Przykładem solidności w traktowaniu swoich obowiązków może być doktor filozofii Czesław Znamierowski, który w latach 1919 - 1922 odbył pełne studia prawnicze na naszym Wydziale, zakończone doktoratem, a w dwa lata później przeprowadził habilitację. Był to drugi doktorat na naszym Wydziale. Pierwszy (z ekonomii) był w 1920 r. dziełem Stefana Zaleskiego. Funkcje dziekańskie pełnili: w latach 1919 i 1919/1920 Antoni Peretiatkowicz, 1920/1921 Stanisław Kasznica, 1921/1922 Z. Lisowski, 1922/1923 J. Rutkowski.

Organizacja studiów na Wydziale Prawa była przedmiotem szeregu dyskusji i wymagała podjęcia zdecydowanych decyzji. Z uwagi na potrzeby praktyki, bezsporna była oryginalna decyzja utworzenia w ramach Wydziału dwóch sekcji: prawnej oraz ekonomiczno-politycznej.

Dalszym problemem była kwestia, czy uruchomić na początek tylko studia pierwszego roku, czy też od razu wszystkich lat studiów, a także problem, ile lat mają te studia trwać. W pierwszej sprawie zdecydowano, że uruchomić należy od razu studia na wszystkich latach. Argumentem przemawiającym za przyjęciem takiej koncepcji, i to pomimo trudnej początkowo sytuacji na odcinku kadry profesorskiej, był wzgląd na polskich studentów, studiujących na różnych latach studiów na uniwersytetach niemieckich. Trzeba się było bowiem liczyć z ich powrotem do kraju i z chęcią kontynuowania studiów na uniwersytecie poznańskim. Statystyka z roku akademickiego 1912/1913 wykazywała, że studentów polskich na niemieckich uniwersytetach było 751.

Za przykładem uniwersytetów niemieckich, a także ze względu na duże zapotrzebowanie na prawników w sytuacji, w której musiało dojść do usunięcia z Wielkopolski niemieckich sędziów i urzędników administracyjnych, zdecydowano!, że studia na Wydziale Prawa mają trwać trzy lata. Stan ten uległ zmianie w roku akademickim 1920/1921, kiedy to na mocy rozporządzenia Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z 16 X 1920 r. przedłużono studia prawnicze jednolicie we wszystkich uniwersytetach polskich do czterech lat. Rok akademicki dzielił się na trymestry.

Jeżeli chodzi o sposób zaliczania studiów, to konkurowały ze sobą dwie zasady: zasada swobody studiów, jak to było na uniwersytetach niemieckich, i zasada odbywania egzaminów dorocznych z przedmiotów wykładanych w danym roku. Miały one być składane komisyjnie, to znaczy ze wszystkich tych przedmiotów tego samego dnia. Dopuszczalna była jedna tylko poprawka. W razie niezdarnej egzaminu z dwóch przedmiotów, można je było powtarzać dopiero po rocznej przerwie. Zwyciężyła u nas ta druga zasada. Aż do roku akademickiego 1920/1921 zwolnieni z obowiązku składania komisyjnego egzaminu rocznego byli studenci-żołnierze (uczestnicy Powstania Wielkopolskiego; walk z Ukraińcami, z bolszewikami). Przysługiwała im swoboda wyboru terminu egzaminów. Tytuł magistra uzyskiwał

student po zdaniu wszystkich egzaminów, zaś praca dyplomowa nie była wymagana.

Kolejność przedmiotów wykładanych na poszczególnych latach zbliżona była do kolejności przyjętej na uniwersytetach francuskich. Na I roku obowiązywała encyklopedia prawa, prawo rzymskie, historia prawa polskiego, ekonomia, filozofia prawa lub historia doktryn politycznych. Drugi rok obejmował prawo publiczne, a w szczególności: naukę o państwie, prawo administracyjne, prawo skarbowe, prawo międzynarodowe, prawo kościelne. Trzeci rok przeznaczony był na studium prawa sądowego, a więc prawa cywilnego, prawa handlowego, prawa wekslowego, prawa karnego, procesu cywilnego i procesu karnego. Pamiętać przy tym należy, że nowoczesne prawo polskie w czasie organizowania naszego Wydziału jeszcze nie istniało. Wskutek tego przedmiotem wykładów było prawo pruskie i prawo ogólnoniemieckie. Studiowano je przez pierwsze kilka lat z podręczników niemieckich. Dopiero w 1922 r. Alfred Ohanowicz wydał *Zarys prawa cywilnego b. dzielnic pruskiej*, a w dwa lata później tenże autor oraz F. Zoll junior wydali *Prawo cywilne, b. dzielnic pruskiej*. Trzyczęściowy *Zarys procedury cywilnej, obowiązującej na ziemiach b. zaboru pruskiego i na Górnym Śląsku*, wydał w latach 1923, 1925 i 1927 B. Stelmachowski. *Kodeks karny obowiązujący na ziemiach zachodnich Rzeczypospolitej Polskiej* wydał J. Kałużniacki w 1924 r. W tymże roku wydali J. Kałużniacki i R. Leżański pracę *Postępowanie karne obowiązujące na ziemiach zachodniej Rzeczypospolitej Polskiej*.

Wobec tego, że prawa zaborcze obowiązywały nadal we wszystkich dzielnicach Polski, studenci musieli zapoznać się również z rudymmentarni tych praw. W 1921 r. opracowany został nawet projekt międzydzielnicowego prawa prywatnego, który nabrał mocy ustawy w 1926 r.

Studenci otrzymali już w 1919 r. *Przepisy dla studentów Uniwersytetu Poznańskiego.*, jednakże autorowi tych uwag nie udało się odnaleźć w poznańskich bibliotekach i archiwach ani jednego egzemplarza tych *Przepisów*. W aktach rektoratu znajduje się natomiast kilka egzemplarzy *Regulaminu Komisji kwalifikacyjnej akademików Wszechnicy Piastowskiej* utworzonej na wiecu studenckim odbytym 6 VI 1919 r. Komisja w składzie pięciu wymienionych imiennie studentów miała czuć „nad tem, aby słuchacze [Uniwersytetu] nie wyłamywali się z pod solidarności akademickiej, lecz w myśli jednogodnej, przyjętej na wiecu rezolucji, wstępowali mimo otwarcia Wszechnicy do służby wojskowej”. Sprawozdanie dla Głównego Urzędu Statystycznego podaje liczbę studentów I semestru 1919 r. na 680 osób. Sprawozdanie z 1 II 1920 r. wymienia już 902².

W 1927 r. ogłosił radca Zarządu Miejskiego w Poznaniu, Zygmunt Zaleski wnikliwe studium zatytułowane *Uwagi w sprawie studiów akademickich w Poznaniu*. Zajął się on m.in. skutecznością studiów. W latach 1920/1922 na 1320 studentów Wydziału Prawa ukończyło studia 228 studentów. W 1923 r. na 1410 — 183 studentów, a w 1925 r. na 1165 — 120 studentów ukończyło studia. Doktorantów było w tych latach odpowiednio 12 — 5 — 5. Gdyby podjąć próbę wyjaśnienia tak bardzo nietypowego stanu rzeczy, trzeba by wymienić następujące przyczyny niepowodzeń w studiach: atrakcyjność studiów i zawodów prawnych, łatwość otrzymania indeksów wobec braku egzaminów wstępnych, dokonywanie wyboru tego kierunku studiów przez osoby, nie posiadające zdecydowanych zainteresowań ani predyspozycji i co za tym idzie — łatwe, szybkie zniechęcanie się przy zetknięciu się z trudnościami (konieczność pamięciowego, początkowo obcojęzycznego opanowania dużych partii materiału), wysokie koszty czesnego, niewielka ilość stypendiów i w związku z tym konieczność podejmowania pracy zarobkowej.

Ze spraw natury zewnętrznej warto jeszcze powiedzieć, że Wydział Prawa powstawał początkowo bez własnej siedziby. Budynek dzisiejszego Collegium Mi-

² Kopie obydwóch znajdują się w aktach rektoratu w Archiwum Uniwersyteckim w Poznaniu.

nus zajmowała bowiem (pruska Akademia i Wojsko Polskie. To ostatnie zwolniło zajmowane lokale w kwietniu 1919 r., po czym dopiero można było przystąpić do robót remontowych. W tej sytuacji seminaria prawnicze mieściły się we wspólnym pomieszczeniu w podziemiu zamku cesarskiego, gdyż parter budynku zajęty był przez szpital powstańcy. Dopiero w 1922 r. Wydział uzyskał lokale na II piętrze zamku. Mieściły się tam gabinety i zakłady prawa I roku i tam także odbywały się egzaminy roczne. Zamek otrzymał w związku z tym nazwę Collegium Maius. Zakłady katedr II roku prawa otrzymały pierwsze piętro dzisiejszego Collegium Juridicum. Jak trudne były początki naszego Wydziału świadczy fakt, że dysponowały one zaledwie kilkuset tomami, pochodzącymi z biblioteki zmarłego w 1921 r. pierwszego po zaborach prezydenta Poznania., Jarogniewa Drwęskiego.

ŹRÓDŁA I LITERATURA

- J. Hubert, *Ogólne stanowisko prawne Uniwersytetu Poznańskiego (Przyczynek do nauki o zakładach publicznych według prawa obowiązującego w byłej dzielnicy pruskiej)*, Poznań 1925.
- W. Jakóbczyk, *Nauka*, w: *Dzieje Wielkopolski*, t. II — *Lata 1793 - 1918*, pod red. W. Jakóbczyka, Poznań 1973, s. 588 - 597.
- K. Kolańczyk, *Wydział Prawa Uniwersytetu Poznańskiego 1919 - 1959*, *Ruch Prawniczy i Ekonomiczny* 1959, z. 2, s. 1 - 32.
- W. Maisel, *Nauka prawa*, w: *Nauka w Wielkopolsce. Przeszłość i terażniejszość. Studia i materiały*, pod red. G. Labudy, przy współudziale W. Jakóbczyka i S. Neymanna, Poznań 1973, s. 349 - 397,
- Przepisy dla studentów Uniwersytetu Poznańskiego*, Poznań 1919.
- Statut Uniwersytetu Poznańskiego uchwalony przez senat akademicki dnia 28 I 1921 r.*, Poznań 1921.
- E. Taylora *Poznańskie Studium Ekonomiczne (1919-1949)*, *Ruch Prawniczy i Ekonomiczny* 1958, z. 1, s. 347-362.
- Uniwersytet Poznański w pierwszych latach istnienia (1919 - 1922 - 1923)*, w: *Księga pamiątkowa*, pod red. A. Wrzoska, Poznań 1924, s. 154 - 179.
- Uniwersytet Poznański. Skład Uniwersytetu w roku 1919/1920*, Poznań 1920 (także kolejne zeszyty z następnych lat akademickich).
- Z. Zaleski, *Uwagi w sprawie studiów akademickich w Poznaniu*, *Kronika Miasta Poznania*, rocznik V, Poznań 1927, s. 388-400.
- Źródła do dziejów Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu*, t. I — *Organizacja i rozwój Uczelni od listopada 1918 r. do inauguracji w maju 1919 r.* (wyd. M. Panasiewicz i A. Czubiński) Poznań 1973.

Witold Maisel

SESJA NAUKOWA KU CZCI PROFESORA CZESŁAWA ZNAMIEROWSKIEGO
W 100 ROCZNICĘ JEGO URODZIN
Poznań, 25 II 1989 r.

Na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza odbyła się sesja naukowa poświęcona dorobkowi wybitnego teoretyka państwa i prawa, Profesora tego Uniwersytetu — Czesława Znamierowskiego. Sesję zorganizowała Katedra Teorii Państwa i Prawa, a udział w niej wzięło liczne grono przedstawicieli nauk prawnych i praktyki prawniczej.

Obrady sesji otworzył prorektor UAM prof. T. Nowak, który przedstawił zaślugi Cz. Znamierowskiego dla Uniwersytetu w Poznaniu.

Na część merytoryczną sesji złożyły się referaty prof. K. Opałka (UJ) i prof. L. Łustacza (UW) oraz dyskusja nad książką dr S. Czepity (UAM) pt. *Koncepcje teoretycznoprawne Czesława Znamierowskiego*.

Referat prof. K. Opałka dotyczył kształtowania się w odrodzonej Polsce nowej dyscypliny naukowej — teorii prawa. Autor scharakteryzował główne kierunki ówczesnej myśli teoretycznoprawnej, powołując przy tym nazwiska wszystkich znaczniejszych jej przedstawicieli, a w sposób gruntowny omówił głośną polemikę dwóch najwybitniejszych teoretyków prawa tamtego okresu — Jerzego Landego z Czesławem Znamierowskim. Polemika ta, jak stwierdził referent, leży u źródeł istniejących po dzień dzisiejszy odmiennych szkół naukowych¹.

Referat prof. L. Łustacza dotyczył Czesława Znamierowskiego koncepcji państwa. Referent, nawiązując przy tym do pośmiertnie wydanej książki Cz. Znamierowskiego *Szkóło, prawa. Rozmyślenia o państwie*, zwrócił uwagę na to, iż Cz. Znamierowski definiuje państwo jako grupę dwudzielną o ostrym rozdziale między rządzącymi a rządzonymi; traktuje państwo i społeczeństwo jako zespoły ludzkie wprowadzające równorozciągłe, ale bynajmniej nie tożsame oraz mocno podkreśla rolę elit w grupie państwowej.

W dyskusji prof. Z., Ziemiński wskazał, że w *Normach* Cz. Znamierowski zdaje się rozumieć problem obecnie umownie nazywany „zdrowym jądrem prawa natury”, a następnie rozważył kwestię stosunku Cz. Znamierowskiego do prawa natury w ogólności.

Dyskutanci podjęli także próbę udzielenia odpowiedzi na pytanie, dlaczego wielu adwersarzy: Czesław Znamierowski i Jerzy Lande nie mogli uzgodnić swoich poglądów. Uczestnicy dyskusji zgodzili się, że w owym czasie wiele niezwykle trafnie postawionych problemów nie dawało się rozwiązać ze względu na ówczesny stan semiotyki.

Prof. K. Opałek zwrócił także uwagę na to, że w dorobku J. Landego znajdujemy prace krytyczne i analityczne, bezzasadne jest zatem traktowanie tego uczonego jako psychologisty.

Dr S. Pałczyński zainteresował się trzema zagadnieniami: zmianami, jakie nastąpiły w pojmowaniu przez Cz. Znamierowskiego źródeł poznania, w szczególności analizie pojęci, tegoż uczonego koncepcją normy oraz motywami, które przypuszczalnie skłoniły Cz. Znamierowskiego do ujęcia normy jako szczególnego rodzaju zdania w sensie logicznym.

Rozwijając te zagadnienia dr S. Czepita stwierdził, iż chociaż po 1925 r. Cz. Znamierowski zmienił swoje poglądy na źródła poznania, to jednak w pracach tego uczonego z lat trzydziestych i późniejszych zaobserwować można swoistą petryfikację stylu analizy naukowej: niepomiernie rozbudowanie rozważań pojęciowych, przy ukrytym założeniu, że te „wychodzą zawsze poza analizę terminów”². Stąd należy przyjąć, że również w pracach opublikowanych w latach późniejszych Cz. Znamierowski w sposób częściowo tylko świadomy zakładał, iż analizy pojęciowe są w pewnym aspekcie źródłem wiedzy o rzeczywistości, do której te pojęcia się odnoszą.

Dr S. Czepita podkreślił, że wypowiedź nazywaną przez Cz. Znamierowskiego „normą” można we współczesnej aparaturze pojęciowej scharakteryzować jako zdanie o kwalifikacji jakiegoś czynu w świetle normy rzeczywiście ustanowionej (norma tetyczna) bądź znajdującej uzasadnienie w ocenach przez kogoś ży-

¹ Referat ten opublikowany zostanie pt. *Czesław Znamierowski i początki teorii prawa w Polsce niepodległej* w Czasopiśmie Prawno-Historycznym.

² C. Znamierowski, *Oceny i normy*, Warszawa 1957, s. 12.

wionych (norma aksjologiczna). Wskazał też, że motywem, który skłaniał Cz. Znamierowskiego do ujęcia norm jako pewnego rodzaju zdań w sensie logicznym, było to, iż w opinii tego uczonego takie ujęcie norm pozwoliłoby na zastosowanie do analizy problematyki norm aparatury pojęciowej i dorobku logiki zdań, o wiele bardziej rozwiniętej metodologicznie niż logika norm.

Doc. L. Pszczołkowski dokonał porównania układu prawnego Cz. Znamierowskiego z systemem prawnym H. L. A. Harta oraz wskazał na związku kelsenowskiej koncepcji zachowywania z Cz. Znamierowskiego koncepcją normy konstrukcyjnej. Ustosunkowując się do tej wypowiedzi dr S. Czepita wskazał na trzy źródła inspiracji Cz. Znamierowskiego koncepcji norm konstrukcyjnych: A. Reinacha ujęcie „Bestimmungssätze”, H. Kelsena ujęcie „Zurechnung” oraz L. Duguita ujęcie reguł konstrukcyjnych. S. Czepita zwrócił także uwagę na to, że (pojęcie „układu prawnego” u Cz. Znamierowskiego krzyżuje się zakresowe z pojęciem „systemu prawnego” H. L. A. Harta, przy czym koncepcja reguł konstrukcyjnych jest w pewnym sensie szersza od koncepcji „secondary rules” jako że ta ostatnia obejmuje jedynie takie reguły wtórna, które są jednocześnie regułami prawnymi.

Sesję zamknął prof. Z. Ziemiński stwierdzając, iż obecny stan teorii państwa i prawa jest taki, że szereg problemów sformułowanych przed pięćdziesięciu laty nadal wymaga rozwiązania, a sięgnięcie do dorobku Cz. Znamierowskiego może być przy ich rozwiązywaniu źródłem cennych inspiracji.

Jarosław Mikołajewicz

ROZWÓJ GOSPODARKI LOKALNEJ W TEORII I PRAKTYCE

Ogólnopolska Konferencja Naukowa
Poznań, 22 - 23 IX 1988 r.

Konferencja została zorganizowana staraniem Instytutu Planowania Akademii Ekonomicznej w Poznaniu oraz poznańskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego. Inicjatorem Konferencji i jej kierownikiem naukowym był prof. Bohdan Gruchman, dyrektor tegoż Instytutu. Cel konferencji był dwuczłonowy: 1) prezentacja dorobku badawczego Centralnego Programu Badań Podstawowych „Rozwój lokalny. Rozwój regionalny. Samorząd terytorialny” (koordynatorem centralnym tego programu jest Uniwersytet Warszawski); 2) przeprowadzenie dyskusji z przedstawicielami praktyki gospodarczej i administracji lokalnej w celu konfrontacji, korekty i uzupełnień myśli badawczej o doświadczenia i realia praktyki.

Pierwszy z celów zrealizowano poprzez trzy referaty wprowadzające oraz 12 referatów specjalistycznych. Cel drugi osiągnięto poprzez koreferaty, dyskusję plenarną oraz dyskusję na sesjach. Osią merytoryczną konferencji były podstawowe idee zawarte w referatach.

Podstawowe idee gospodarowania lokalnego zawarte były w referatach profesorów: B. Kacprzyckiego, W. Wilczyńskiego i L. Wojtasiewicz. Prof. B. Kacprzycki zdefiniował pojęcia układu lokalnego, który przyjęto rozumieć w sensie niezinstytucjonalizowanego systemu pośredniego między regionem a jednostkami gospodarczymi, charakteryzującego się autonomią, nieliniowością, dynamiką i posiadaniem rezerw. B. Kacprzycki kończy referat zastrzeżeniem o małym zakresie określoności gospodarki lokalnej (zarówno przestrzennym, jak i czasowym), a proces wychodzenia z kryzysu lokuje w sytuacji, gdy cele globalne mogą być tylko sumą celów lokalnych akceptowanych przez społeczeństwa lokalnej, a nie bliżej określonej wizją stworzoną w imię tzw. „dobra społecznego”. Enigmatyczność tego ostatniego stała się między innymi podstawą krótkiego, ale jednocześnie nie-

zwykle treściwego referatu prof. W. Wilczyńskiego. Nie miał on charakteru teoretycznego, ale stanowił syntetyczną rekapitulację miejsca i sytuacji gospodarki regionalnej w makrosystemie ekonomicznym. Autor odwołał się do zapisu tzw. II etapu reformy o oparciu ludowładztwa na samorządności terytorialnej i gospodarczej, a nie — jak dotąd — na tzw. „namiestniczej” koncepcji władzy terenowej. Trzeci z podstawowych referatów wygłoszonych przez L. Wojtasiewicz dotyczył koncepcji zmodyfikowanego planowania lokalnego. Autorka referatu upatruje modyfikację w trzech cechach: kompleksowości i zintegrowaniu planowania lokalnego, rozszerzeniu planu poza funkcję decyzyjną, stosowaniu zasady planowania ze społeczeństwem zamiast planowania dla społeczeństwa.

Referaty dotyczące szczegółowych zagadnień gospodarki lokalnej stanowiły pogłębienie treści konferencji. Zostały one posortowane w trzy grupy zagadnień:

— własność komunalną, infrastruktury i finansowe podstawy budżetów gospodarki lokalnej;

— postęp techniczny, efekty zewnętrzne i siła robocza w rozwoju lokalnym;

— kluczowe sektory rozwoju i funkcjonowania gospodarki lokalnej.

W pierwszej grupie tematycznej zagadnień szczegółowych znalazło się omówienie instrumentów sterowania rozwojem lokalnym, przygotowane przez doc. R. Bartoszewicza (AE Wrocław). Autor wymienia następujące: bodźce materialnego zainteresowania, kryteria oceny wyników działalności organizacji gospodarczych, system cen, stopa procentowa, systemy podatkowe oraz reguły zasilania organizacji gospodarczych.

Bardziej konkretną treść miały następujące referaty. Pierwszy z nich przygotowany przez dr. E. Krzymienia dotyczy własności komunalnej w rozwoju lokalnym. Według opinii tego doświadczonego specjalisty, gospodarka miejska bez własności komunalnej pozbawiona jest racjonalności. Likwidacja tej własności ustawą z 20 III 1950 r. odebrała ośrodkom miejskim faktyczne prawo decydowania o rozwoju formalnie podległych sobie jednostek. Polityczne względy stojące w sprzeczności z uzasadnieniem ekonomicznym i obowiązującymi od lat trzydziestych regulacjami prawa cywilnego, zwłaszcza majątkowego, doprowadziły do praktycznego zawładnięcia przez administrację państwową komunalną i prywatną własnością budynków mieszkalnych. Substancja mieszkaniowa polskich miast zaczęła ulegać nieustannemu procesowi degradacji.

Kolejnym treściwym nawiązaniem do poprzednich wystąpień były referaty specjalistów z dziedziny finansów: doc. E. Denek i prof. J. Wierzbickiego (*Budżetowe i pozabudżetowe podstawy gospodarki lokalnej*) oraz prof. S. Ochocińskiego (*Program i zasady lokalnej bankowości spółdzielczej i komunalnej*). Pierwszy z tych dwu referatów zawierał charakterystykę najważniejszych budżetowych i funduszowych instrumentów oddziaływania ze strony organów centralnych w warunkach scentralizowanego, zdecentralizowanego i mieszanego układu kierowania działalnością władz terenowych. Za aktualny stan prawny autorzy przyjęli ustawę o systemie rad narodowych i samorządu terytorialnego z 1983 r. oraz ustawę o prawie budżetowym z 1984 r. Istotną część wystąpienia poświęcono omawianiu dalszego rozwoju budżetów terenowych. Konkluzje referatu nie są optymistyczne, zaś droga do poprawy istniejącego stanu długa i najeżona przeszkodami. Ostatnim celem jest — według autorów — zdecentralizowany system samorządu.

Drugi kolejny referat, przygotowany przez prof. S. Ochocińskiego, ze sfery finansowej dotyczył programu i zasad lokalnej bankowości spółdzielczej i komunalnej. Przyjęto w nim założenie, iż w Polsce współczesnej będą istniały podstawy ideologiczne i prawne do wzrostu powiązań rynkowych oraz systemu pieniężnego i kredytowego między lokalnym sektorem Uspołecznionym i nieuspołecznio-

nym. Drugie założenie mówi o zasadniczej i głównej roli funduszy własnych i zysków służących finansowaniu rozwoju spółdzielczości. Rola dotacji natomiast została sprowadzona do awaryjnego uzupełnienia zestawu środków finansowych. Dużą nadzieję pokłada autor w spółdzielczym programie jednostkowym.

Następna grupa referatów związana była z postępem technicznym, efektami zewnętrznymi i siłą roboczą w rozwoju lokalnym. Pierwszy referat (*Postęp techniczny a rozwój lokalny w warunkach polskich*), przygotowany przez prof. B. Gruchmaną, zawierał charakterystykę rodzajów rozwoju lokalnego, uwarunkowania rozwoju innowacji w przedsiębiorstwach przemysłowych oraz syntetyczną charakterystykę czynników lokalnych, które stymulują postęp techniczny i innowacyjny.

Nawiązaniem do tej tematyki był referat przygotowany przez dr I. Pietrzyk (AE Kraków) zawierający aktualny stan informacji o stymulowaniu postępu naukowo-technicznego przez społeczności lokalne we Francji. Po omówieniu różnorodnych przedsiębiorstw innowacyjno-technicznych autorka opisała szczegółowo lokalne koncentracje przedsiębiorczości we Francji, przestrzenne ich rozmieszczenie, podstawy prawne, strukturę organizacyjną. Podsumowania aktualnych doświadczeń w tym zakresie autorka dokonała w końcowej części referatu, gdzie wymienia się rezultaty zachodniobrzełńskiej konferencji (1985 r.) dotyczącej parków naukowych i ośrodków innowacji.

Po zagadnieniach związanych z postępem technicznym w wymiarze lokalnym doc. A. Jewtunowicz i dr T. Markowski zajęli się efektami zewnętrznymi w systemach lokalnych. Autorzy przyjęli dwie podstawy teoretyczne służące wnioskowaniu. Pierwsza — to potraktowanie jednostek gospodarki lokalnej jako systemów terytorialnych w znaczeniu kornaiowskim. Występuje tam zarówno sfera realna i regulacyjna, a każdy system ma charakter otwarty i dynamiczny oraz jest podsystemem systemu wyższego rzędu. Druga podstawa — to teoria efektów zewnętrznych i wewnętrznych. Dla tak rozumianej jednostki lokalnej efekty zewnętrzne to takie wartości materialne i niematerialne, które gospodarka lokalna otrzymuje z otoczenia bez konieczności zwrotu kosztów. Do nich autorzy zaliczyli przede wszystkim: różnorodne produkty uboczne, różnice między cenami a społecznymi kosztami produkcji, wyniki działania instytucji i decydentów zewnętrznych poprzez nieodpłatny transfer dóbr publicznych, zastępowanie mechanizmów rynkowych przez system sztucznych cen i administracyjną dystrybucję towarów oraz usług.

Końcowy z referatów tej grupy tematycznej dotyczył specyfiki rynku pracy i jej wpływu na funkcjonowanie społeczno-gospodarczego układu lokalnego. Autor, dr W. Dymarski rozpatrzył cechy charakterystyczne lokalnego rynku pracy z obydwu stron dysponentów oraz pracobiorców, co zgodnie jest zresztą z rynkowym traktowaniem tego zasobu. Teżą podstawową jest stwierdzenie o małym stopniu zbilansowania popytu na miejsca pracy z popytem na siłę roboczą w granicach układów lokalnych.

Ostatnią grupę zagadnień ujęto w czterech referatach obejmujących aktualnie istotne problemy gospodarowania lokalnego w Polsce: lokalnego rynku żywnościowego (prof. H. Szulce), roli organów lokalnych w rozwoju gmin (doc. D. Sniegowska), gospodarki nieformalnej w skali lokalnej (doc. H. Mruk i mgr G. Nowaczyk), wpływu potencjału gospodarki lokalnej na rozwój obszarów metropolitalnych (dr J. Tarajkowski).

W zakresie rynku żywnościowego niezbędne jest zróżnicowanie rozwiązań dotyczących zarządzania i mechanizmów stymulujących rozwój. Żywność, jako niewralgiczny fragment gospodarki, winna podlegać prawu przestrzennej różnorodności. Jest to stwierdzenie aktualne w czasie, gdy dążą do przetrwania centrali-

styczne tendencje zarządzania, a jak stwierdza prof. H. Szulce — „przy użyciu różnych argumentów dąży się do ograniczania kompetencji układów lokalnych”. Drugi fragment referatu dotyczył powiązań między kompleksem żywnościowym a rynkiem regionalnym. Autorka zwróciła uwagę na takie zagadnienia jak: skup surowca żywnościowego, zaopatrzenie ludności lokalnej w towary i surowce produkcyjne, lokalny rynek pracy oraz rozmiary i struktura dochodów. Godnymi zaakceptowania są stwierdzenia zawarte w referacie o demonopolizacji gospodarki lokalnej z uwzględnieniem specyfiki obszarów lokalnych i regionalnych.

Właśnie rola organów lokalnych administracji i zmiany ich funkcji były przedmiotem kolejnego referatu. Na jego treść skłaniały się dwie tezy. W pierwszej części referatu doc. Śniegowska uzasadniła tezę o dostosowaniu działania organów lokalnych do warunków samodzielności i samorządności. Druga część — to empiryczne uzasadnienie tezy o znacznym zróżnicowaniu poziomu aktywności organów lokalnych w układzie przestrzennym. Do tego celu autorka wykorzystwała obszerny materiał z badań ankietowych zespołu Instytutu Planowania Akademii Ekonomicznej w Poznaniu (doc. D. Śniegowska, dr J. Polowczyk, mgr W. Chojnowski). Jako miernik syntetycznej aktywności organów lokalnych przyjęto iloraz uwzględniający dziesięć cech. Zaznaczone zostały również czynniki ułatwiające i utrudniające kierowanie gminą.

Następne z wymienionych zagadnień, które stanowiło przedmiot referatu doc. H. Mruka i mgr C. Nowaczyk,; to lokalna gospodarka nieformalna — zagadnienie jednocześnie ciekawe i mało rozpoznane. Jej praktyczne znaczenie w wielu krajach świata systematycznie rośnie. Okazuje się także, że bariery ustrojowe nie mają tu znaczenia. Odsetek wartości dochodu narodowego,; który wynika z obrotów nielegalnych przybiera rozmiary od kilku do kilkudziesięciu procent. Sferę drugiego obiegu można uznać jako formę samoobrony społeczeństwa przed spadkiem dochodu narodowego, ograniczeniem wzrostu gospodarczego i obniżeniem konsumpcji.

Ostatni z referatów dotyczył wpływu potencjału gospodarki lokalnej na rozwój obszarów metropolitalnych. Zagadnienie zostało omówione na przykładzie podażyowo-popytowego modelu rozwoju Bostonu. Dr J. Tarajkowski podkreślił na początku dwa negatywy w rozwoju obszarów metropolitalnych: wzrost obszarów metropolii do monstrualnych rozmiarów oraz inflacja; nasilające się tendencje wzrostu znaczenia władz lokalnych i ich decyzji. Drugi negatyw wymaga wyjaśnienia,; Okazuje się bowiem, że samorządność administracyjna i gospodarcza układów lokalnych może przerodzić się w mankament, gdy uzyskiwana samodzielność nie znajdzie pokrycia w niezbędnych do tego zasobach. Model jest otwarty, a odpowiedź, jaką zyskuje się, sprowadza się do określenia rozmiarów zatrudnienia. Zgodnie z założeniami modelu wielkość wywozu traktowana jest jako jeden z przemysłów mający wpływ na rozmiary rynku lokalnego. Kolejne założenie dotyczy popytu, który ma charakter doskonale elastyczny. Przedstawiony w referacie model był statystycznie weryfikowany dla metropolii Bostonu. Wnioski z jego aplikacji mogą zostać przeniesione do każdej gospodarki rynkowej.

Każdy z powyższych referatów wzbudził głosy w dyskusji, w której wyeksponowano dwa zagadnienia: 1) bariery rozwoju gospodarki lokalnej, 2) znaczenie rozwiązań systemowych w kształtowaniu gospodarki lokalnej. Wiele miejsca w dyskusji zajęły bariery finansowe i instytucjonalne, a także „obciążenia przyszłości wyrażające się w niedorozwoju infrastruktury i techniki”. Dyskutanccy dzielili się doświadczeniami w próbach pokonywania tych barier. W zakresie drugiego zagadnienia zwrócono uwagę na relatywnie dużą rolę przemysłu (w porównaniu do sektora usług) jako czynnika rozwoju gospodarki lokalnej z niedobrymi konsekwencjami tego stanu rzeczy. Podniesiono także problemy niewłaściwych rozwiązań organizacyjnych (monopolizacja). Zastanowiono się nad możliwością wykorzy-

stania rozwiązań stosowanych w innych krajach, np. Francji i USA. Dyskusja miała charakter roboczej wymiany dorobku badawczego teoretyków i doświadczeń praktyków. Uznana została wspólnie za pożyteczną dla obu stron.

Jerzy Tarajkowski

CYBERNETYKA ROZWOJU GOSPODARCZEGO
Ogólnopolska Konferencja Naukowa
Poznań, 13 - 14 X 1988 r.

W gmachu Akademii Ekonomicznej w Poznaniu odbyła się ogólnopolska konferencja naukowa poświęcona problemom modelowania matematycznego złożonych systemów społeczno-ekonomicznych, nowym kierunkom i metodom ekonomii matematycznej; zastosowaniom teorii systemów, teorii sterowania, teorii gier oraz metod symulujących w ekonomii. Organizatorami konferencji były Oddział Okręgowy Polskiego Towarzystwa Cybernetycznego w Poznaniu i Instytut Cybernetyki Ekonomicznej Akademii Ekonomicznej w Poznaniu. W konferencji uczestniczyło ponad 50 specjalistów z Warszawy (Uniwersytet Warszawski, Politechnika Warszawska, Instytut Gospodarki Narodowej, Instytut Badań Systemowych PAN), Katowic (Akademia Ekonomiczna), Krakowa (Akademia Ekonomiczna), Łodzi (Uniwersytet Łódzki), Szczecina (Uniwersytet Szczeciński) oraz Poznania (Akademia Ekonomiczna, Politechnika Poznańska, Centralny Ośrodek Oświaty i Postępu w Rolnictwie). Obrady konferencji przebiegały w 4 sesjach, w czasie których wygłoszono łącznie 26 referatów.

Sesja I (plenarna) poświęcona była problemom modelowania złożonych systemów. Sesję tę otworzył referat Prof. Z. Czerwińskiego (AE — Poznań), *Czy istnieje cybernetyka ekonomiczna i czym ona jest?* W referacie rozważano różne spotykane na gruncie cybernetyki ekonomicznej sposoby rozumienia gospodarki. Podkreślono zasadniczą słabość większości cybernetycznych modeli gospodarki — ich aprioryzm i dość bierne przenoszenie do nauk społecznych metod i założeń właściwych naukom przyrodniczym i technicznemu. Stwierdzono, że zafascynowana podobieństwami między systemami przyrodniczymi, technicznymi i społecznymi cybernetyka ekonomiczna zapomina o ich odmiennościach. W kolejnym referacie Prof. T. Kasprzak (UW — Warszawa), *Regulacja i równowaga koordynacyjna w gospodarce planowej*, przedstawił zarys teorii koordynacji systemów ekonomicznych. Prof. S. Mynarski (AE — Kraków) w referacie *Równowaga strukturalna i jej uwarunkowania*, omówił typy równowagi i stabilności występujące na poszczególnych szczeblach ich hierarchii. Dr A. Malawski (AE — Kraków) w swym wystąpieniu *Od ogólnej teorii systemów do teorii ogólnej równowagi ekonomicznej*, zdefiniował tzw. k-system będący uogólnieniem koncepcji systemu zamkniętego, systemu wejście-wyjście oraz systemu Mesarovica. Wskazał sposób wprowadzenia do niego dynamiki oraz zaproponował jego wykorzystanie do analizy półdynamicznego układu wymiany. Doc. A. Baborski (AE — Wrocław), *Chaos i ład w dynamicznych procesach ekonomicznych*, zajął się formalnym zdefiniowaniem pojęcia ładu i jego przeciwieństwem — chaosu. Zwrócił uwagę na wynikające z przyjętych definicji implikacje. Prof. J. Hozer (US — Szczecin), w referacie *Składnikowa interpretacja tendencji rozwojowej systemu gospodarczego*, rozważał problem, z czego wynika tendencja rozwojowa systemu gospodarczego. Przyjął, że jest nią trend zmiennej stanowiącej wyjście systemu. Wykazał, że trend ten jest sumą dwóch składników — wewnętrznego i zewnętrznego. Doc. E. Ignasiak (AE — Poznań;

poruszył natomiast interesujący problem w referacie *Strategia stabilizacji makroekonomiki w ujęciu programowania dynamicznego*. Podał układ równań rekurencyjnych dla wyznaczania wielkości dochodu narodowego dla N lat i wykorzystując ideę programowania dynamicznego sformułował ciąg równań funkcyjnych maksymalizujących wolumen dochodu narodowego w tym horyzoncie przy warunkach ograniczających związanych z wydatkami państwa.

Sesja II przebiegała w dwóch sekcjach A i B. Sekcja A poświęcona była modelom dynamiki ekonomicznej w świetle teorii systemów i sterowania. Wygłoszonych zostało na tej Sesji sześć referatów. Dr G. Trzpiot (AE — Katowice) przedstawiła referat *Multifunkcje w modelach równowagi ekonomicznej*, w którym dokonała przeglądu różnego typu modeli równowagi ekonomicznej, definiując i opisując w języku odwzorowań wielowartościowych. Dr A. Litwa (AE — Kraków) wygłosiła natomiast referat *Modele dynamiki systemowej w kategoriach sterowania optymalnego*. Omówiła w nim warunki, jakie muszą być spełnione, aby model obiektu ekonomicznego formułowany w języku dynamiki systemowej mógł być wykorzystany do uzyskania analitycznych rozwiązań służących celom analizy i syntezy dynamicznej. Dr J. Kowlak (AE — Poznań) wystąpił z referatem *Statystyczne optymalne sterowanie wzrostem w dynamicznym modelu Leontiefa*. Dla otwartej gospodarki opisaną za pomocą dynamicznego modelu Leontiefa dopuszczono możliwość oddziaływania zakłóceń losowych na kształtowanie się bilansu handlu zagranicznego. Zaproponowano procedurę sterowania wzrostem, opartą na metodzie sterowania statystycznie optymalnego Kalmana. Dr J. Polowczyk (AE — Poznań) w opracowaniu *Przyczynki do badania związków między mechanizmami regulacji a procesami sfery realnej*, zaproponował metodę badania związków między mechanizmami regulacji a realizacją celów systemów gospodarczych utożsamianych z planami, prezentując wyniki eksperymentów komputerowych. Prof. B. Wąsik, dr A. Litwa, dr L. Piecuch, dr Z. Jędrzejczyk (AE — Kraków) w referacie *Analityczne i preskryptywne wykorzystanie modułowego symulatora przedsiębiorstwa produkcyjnego* dokonali prezentacji symulacyjnego modelu przedsiębiorstwa zbudowanego z tzw. wymienionych modułów i zapisanego według zmodyfikowanych zasad dynamiki systemowej. Dzięki modułom, odpowiadającym różnym obszarom funkcjonalnym przedsiębiorstwa model ten ma charakter adaptacyjny. Dr W. Borucki, mgr J. Kowalewski (AE — Poznań), *Sterowanie działalnością przedsiębiorstwa usługowego (gra symulacyjna TRANS 1)*, zaprezentowali symulacyjną grę decyzyjną służącą do wyznaczania najlepszego sposobu sterowania działalnością przedsiębiorstwa złożonego z dwóch działów: usługowego i remontowego. Każdy dział opisano funkcją produkcji typu Cobb-Douglassa, w której jeden z parametrów uzależniony był od nakładów na postępowanie techniczne. Przebiegi symulacyjne oceniano na podstawie 5 różnych kryteriów.

W sesji B zajmowano się „Probleмами optymalizacji decyzji ekonomicznych”, przedstawiono pięć referatów. Dr A. Woźniak (PW — Warszawa), *Elementy teorii gier hierarchicznych*, zdefiniował $n+1$ -osobową grę hierarchiczną oraz omówił podstawowe własności ciągu takich gier. Wprowadził pojęcie tzw. gry regularnej i omówił sposoby jej rozwiązywania. Wskazał, jak można w prosty sposób prawie każdą grę zamienić w grę regularną. Mgr T. Mirkowski (Studia Doktoranckie AE — Poznań), *Układ kooperacji przedsiębiorstw w ujęciu teorii gier* w swym referacie rozważył problemy analizy i modelowania wielostronnych i wielostudialnych powiązań w układzie kooperujących przedsiębiorstw, w warunkach istnienia rynku towarowego i przy różnych wariantach konkurencji między przedsiębiorstwami. Dr M. Kępa (COOPR — Poznań), *System modeli ekonomicznego wyboru technologii*, przedstawił nieliniowe modele alokacji inwestycji sprowadzalne do zadań mnożnikowego programowania geometrycznego oraz algorytm narastający, umożliwiający sekwencyjne rozwiązywanie tego typu zadań. Dr J. Pocięcha

(AE — Kraków), *Teoria racjonalnego zachowania się konsumenta oraz jej zastosowania*, omówił zaproponowany przez Thiele sposób badania rozkładów i hierarchii decyzji konsumenckich. Podając wynikające z przyjętych założeń modele popytu, podjął próbę oszacowania parametrów tych modeli. Wskazał też na możliwość ich wykorzystania do rozwiązywania problemów decyzyjnych konsumenta, Dr K. Piasiecki (AE — Poznań) w referacie *Funkcja oczekiwanych korzyści w świetle teorii logik wielowartościowych*, przedstawił racje uzasadniające stosowanie reguły maksymalizacji oczekiwanej korzyści w przypadku jednokrotnego podejmowania decyzji. Korzystając z własności implikacji Łukasiewicza wykazał, że za stosowaniem tej reguły przemawiają racje zawarte w teorii logik wielowartościowych.

Referaty wygłoszone w czasie sesji III dotyczyły teorii magistral i modelowania przemian strukturalnych w gospodarce. Mgr K. Barteczko (IGN — Warszawa) w opracowaniu *Wariantowanie technologii w planistycznym modelu magistralnym* jako element procedury kształtowania docelowego obrazu makrostruktury gospodarczej, omówiła koncepcję makrostrukturalnej syntezy docelowego obrazu gospodarki w studiach przedplanowych do planu perspektywicznego. Dr W. Jurek (AE — Poznań) natomiast przedstawił referat *Magistrala produkcyjna w uogólnionym dynamicznym modelu Leontiefa*. Autor zaproponował te procedury wyznaczania magistrali produkcyjnej w uogólnionym modelu Leontiefa. Przedstawił wyniki uzyskane na ich podstawie dla gospodarki polskiej z początku lat osiemdziesiątych. Dr R. Kiedrowski (AE — Poznań), *Asymptotyka optymalnych trajektorii produkcji w dynamicznym modelu Leontiefa ze zmienną technologią*, zaprezentował wyniki eksperymentalnej analizy asymptotycznych własności optymalnych trajektorii wzrostu gospodarki polskiej w przekroju 10 grup gałęzi przemysłu i 6 pozostałych działań sfery materialnej. Dr W. Jurek, doc. E. Panek (AE — Poznań), *Eksperymentalne wyznaczanie magistrali kapitałowej, produkcyjnej i konsumpcyjnej dla gospodarki Polski*, rozpatrywali, jak w świetle teorii magistral rozwijałaby się gospodarka, której technologia, mechanizm inwestycyjny i preferencje konsumentów byłyby zbliżone do tych, jakie założono w modelu, a parametry techniczno-ekonomiczne nie odbiegały znacznie od parametrów naszej gospodarki z początku lat osiemdziesiątych. Mgr K. Barteczko, doc. A. Bocian (IGN — Warszawa), *Makroekonomiczne modelowanie przemian strukturalnych (próby analizy adaptacyjności gospodarki w latach 1990 - 2000)*, zaprezentowali analizę wariantów dostosowań procesów gospodarczych do wymagań polityki ekonomicznej i warunków rozwojowych do roku 2000. Uwagę skupili na zależnościach między strukturą eksportu, tempem jego wzrostu oraz proporcjami i dynamiką wzrostu gospodarczego. Dr K. Cichocki (IBS PAN — Warszawa) w referacie *Model rzeczowo-finansowy gospodarki Polski*, przedstawił wielopoziomowy, dynamiczny model polskiej gospodarki z wieloma kryteriami wzrostu. Rozpatrzył łącznie sferę finansową i realną gospodarki. Mgr K. Malaga (AE — Poznań) w opracowaniu *O strukturze produkcyjnej gospodarki polskiej* przedstawił wyniki badań przemian w strukturze produkcyjnej gospodarki polskiej na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych. Dokonał też analizy porównawczej i omówił struktury produkcyjne gospodarki Polski oraz wybranych krajów kapitalistycznych.

Obrady sesji IV skupiły się na zagadnieniach cybernetyki w uczelniach ekonomicznych i związanych z tym problemach dydaktycznych. Referat wprowadzający do dyskusji poświęconej problemom dydaktycznym w tym zakresie, zatytułowany *Miejsce cybernetyki w procesie nauczania na kierunku Cybernetyka Ekonomiczna i Informatyka*, wygłosiła dr J. Rusinek (UŁ — Łódź).

Konferencja stanowiła ważne wydarzenie naukowe w środowisku poznańskim. Spotkała się też z żywym zainteresowaniem niemal wszystkich liczących się ośrodków cybernetyki ekonomicznej w kraju. Stała się okazją do zaprezentowania wyników prac badawczych prowadzonych przez poszczególne ośrodki, pozwoliła na

wymianę doświadczeń i konfrontację dorobku naukowego jej uczestników. W trakcie dyskusji wskazywano na poważne luki w metodologii modelowania złożonych systemów ekonomiczno-społecznych oraz na niezbędne kierunki rozwoju teorii systemów i sterowania. Mocno akcentowano konieczność objęcia badaniami modelowymi sfery przepływów finansowych w gospodarce narodowej wraz z charakterystycznymi dla tej sfery relacjami behawiorystycznymi i instytucjonalnymi. Podkreślano potrzebę przełamania bariery źródeł statystycznych, upatrując w tym jeden z podstawowych warunków stosowania metod i modeli cybernetyki ekonomicznej w praktyce gospodarczej.

Dorota Hadasik